

بررسی حقوق زندانی در زندان

حسین ناصرپور^۱

وحید میردورقی^۲

چکیده:

زندان در معنای عام کلمه، محلی است که در آن جا متهمان یا محکومان کیفری با قرار یا حکم کتبی مقامات صلاحیت‌دار قانونی موقتاً یا برای مدت معین و یا به طور دائم نگهداری می‌شوند. در قانون به افرادی که در زندان به عنوان یک مجازات قانونی که به صورت حکم از سوی دادگاه صادر شده است، که به دلیل ارتکاب جرم بکار می‌روند، از نظر فیزیکی محدود و توقیف و معمولاً از آزادی‌های شخصی محروم می‌شوند، زندانی گفته می‌شود. نتیجه آنکه اسلام به رعایت حال زندانیان و اهتمام به آسایش آنان و اظهار عاطفه نسبت به آن‌ها، توجه ویژه نموده است. اسلام عزیز می‌خواهد انسانیت زندانی را از نو بیدار کند و بنای شایسته جدیدی در زندگی او به وجود بیاورد؛ تا جایی که باید ساختمان زندان دارای تسهیلات رفاهی باشد و زندانی را از سرما و گرما محفوظ نگاه دارد و او در آن‌جا احساس راحتی کند؛ در تعلیمات پیامبران الهی نیز توجه به کرامات ذاتی انسان و در نتیجه تربیت و بازپروری محکومین مورد اهمیت قرار گرفته است. در این پژوهش محقق بر آن است که با روش کتابخانه‌ای برخی از حقوق زندانی را مورد بررسی قرار دهد.

واژگان کلیدی: زندان، حق، زندانی، حقوق زندانی.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۱. دکتری فقه و حقوق عضو هیئت علمی دانشگاه فرهنگیان دزفول، @dr-naserpour-ir

۲. کارشناس رشته فقه و مبانی حقوق، mirdoraghi6337@gmail.com

مقدمه

زندانی یکی از انواع تعزیرات و امور بازدارنده از تخلفات است، به علاوه گاه برای جلوگیری از فرار یا تحت فشار قرار دادن بدهکاران برای ادای دیون، چاره‌ای جز بازداشت و زندانی کردن آن‌ها نیست (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ۱۹۳). مقوله مدیریت زندان‌ها در عصر حاضر یکی از پیچیده‌ترین مقولات اجتماعی و مدیریتی محسوب می‌شود. اکنون در تمامی دنیا سعی می‌شود که از جدیدترین روش‌های اصلاحی برای نجات زندانی استفاده شود. روش‌های قدیمی و سنگ کوب کردن زندانی دیگر طرفدار چندانی ندارد. مدیریت زندان‌ها و دستگاه‌های نظارتی و حمایتی زندان‌ها به دنبال روش‌ها و الگوهای اثرگذار هستند تا ضمن کاهش هزینه‌های سنگین نگهداری، از ورود مجدد و بی‌رویه مجرمین سابقه دار جلوگیری نمایند (مهری، ۱۳۹۶: ۱). این ویژگی انحصاری با استفاده از شیوه‌های درمانی موثر که تکیه‌گاهشان روح و ابعاد معنوی انسان‌ها است، به معجونی معجزه‌گر تبدیل شده است که امروزه آثار آن را در برخی از زندانی‌های ایران می‌بینیم. بازداشت و حبس افراد نه تنها موجب زیان مالی فرد در بند و خانواده‌ی تحت تکفل او می‌شود، بلکه موجب تألمات روحی و صدمات معنوی و حیثیتی بسیار نسبت به افراد خانواده‌اش هم می‌گردد. وقتی که بازداشت و زندانی غیرحق باشد این تألمات و جراحات عاطفی به مراتب بیشتر خواهد بود. البته زندان به عنوان یکی از طریق عقوبت انسان‌هایی که مرتکب بزه و اعمال مهمی می‌شوند از قدیم الایام در دنیا معمول بوده است. به تدریج در اثر نفوذ افکار مصلح، خصوصاً تعلیمات پیامبران الهی توجه به کرامات ذاتی انسان و در نتیجه تربیت و بازپروری محکومین مورد اهمیت قرار گرفته است و در قانون هر کشور برای جلوگیری از وقوع و تکرار جرایم و مهار کردن مجرمین و افراد خطرناک، کیفر زندان پیش‌بینی شده است و به همین علت موضوع زندان و حقوق زندانیان مورد توجه قرار گرفته است (مهری، ۱۳۹۶: ۱). گفتار حاضر درصدد آن است که حقوقی را که زندانی از آن برخوردار است بررسی و بیان نماید.

مفهوم شناسی

زندانی در لغت نامه دهخدا زندان جایی است که متهمان و محکومان را در آن نگاه دارند (دهخدا، ۱۳۷۷) این واژه در فرهنگ عمید به معنای بندیخانه، محبس خانه و قیدخانه، جایی که محکومان و تبهکاران را در آنجا نگهداری می‌کنند و محبس است (عمید، ۱۳۹۰).

این کلمه در فرهنگستان زبان و ادب فارسی به جای حبس پذیرفته شده است (انوشه، ۱۳۹۱). از آنجا که منابع دینی مثل قرآن و احادیث به زبان عربی هستند لذا برای به دست آوردن دیدگاه دینی در مورد زندان لازم است کلماتی که در مورد (زندانی) به کار رفته مثل (حبس، محبس) بررسی شود.

در مورد لغت (حبس) راغب چنین می‌گوید: الحبس: مانع شدن از آمد و شد و این واژه در قرآن در همین معنی به کار رفته است. در آیه شماره ۱۰۶ سوره توبه چنین می‌فرماید: لحبسونها من بعد

الصلوة ... (یعنی بعد از نماز از رفت و آمد آن دو نفر، مانع شوید تا سوگند یاد کنند که ... (منتظری، ۱۳۸۷: ۲۶) و نیز حبس به معنای محلی که آب را در خود نگه می دارد (یعنی آب انبار) گفته شده است. در فرهنگ لغت صحاح اللغة در مورد معنای کلمه (حبس) چنین آمده است. سجن با کسره یعنی: زندان و سجن با فتحه یعنی: مصدر و به معنای زندانی کردن می باشد (جوهری، ۱۴۰۴)

در لغت نامه قاموس آمده است که: سجن با کسره یعنی، محبس و زندان. صاحب و مسئول آن را نیز سجان - زندان بان گویند. چنانکه سجين (بر وزن جنین) فرد زندانی را گویند (منتظری، ۱۳۸۷: ۲۶).

از مجموع آنچه گفته شد، چنین به دست می آید که مفاد و مفهوم دو واژه: حبس و سجن، عبارت است از، محدود ساختن کسی و منع او از آمد و شد آزادانه و تصرفات آزادانه. لذا در کتاب چنین می گوید: زندان از نظر شرع، محبوس کردن در یک مکان تنگ نمی باشد بلکه عبارت است از اینکه شخصی بازداشت شود و از تصرفات دلخواه و آزادانه، ممنوع گردد. خواه این بازداشت در خانه باشد یا در مسجد و چه از این طریق که فرد مورد نظر را، زیر سرپرستی اجباری خود، درآورد و یا اینکه وکیل یا ماموری را بر او بگمارند که در همه جا با او باشد و از او جدا نشود سبب است که در روایتی از رسول خدا (ص) زندانی را، اسیر نامیده است. بنابراین باید توجه داشت که در فرهنگ قرآن و شرع مقدسی و سنت نبوی (ص) حبس و زندان به معنای جای دادن مجرم و یا متهم در یک مکان تنگ و تاریک (سلول) نیست بلکه فقط به معنای بازداشت میباشد. یعنی از آمد و شد و تصرفات آزادانه او جلوگیری کردن نه بیشتر. (منتظری، ۱۳۸۷: ۴۳)

۱. رفاه زندانیان:

یک زندانی به بیماری می ماند که بنابر تشخیص پزشکان بایستی مدتی را در بیمارستان بستری باشد و ایام نقاهت را تحت نظر پزشک و با رژیم غذایی و دارویی مناسب بگذراند تا بهبودی خویش را باز یابد و آنگاه به آغوش خانواده باز گشته و به گذران زندگی و تلاش روزمره خویش بپردازد. زندانی بنا به هر دلیلی جرمی را مرتکب و پس از ثبوت در مراجع ذیصلاح و بنا بر حکم صادره از سوی محاکم شرعی به کیفر زندان محکوم شده است و مدتی را که به اختلاف موارد، مختلف است باید در زندان بگذراند تا پس از طی مدت محکومیت و اصلاح و تربیت به آغوش جامعه باز گردد.

۱-۱. اشتغال زندانیان:

یک زندانی به بیماری می ماند که بنا بر تشخیص پزشکان بایستی مدتی را در بیمارستان بستری باشد و ایام نقاهت را تحت نظر پزشک و با رژیم غذایی و دارویی مناسب بگذراند تا بهبودی خویش را باز یابد و آنگاه به آغوش خانواده باز گشته و به گذران زندگی و تلاش روزمره خویش بپردازد. زندانی بنا به هر دلیلی جرمی را مرتکب و پس از ثبوت در مراجع ذیصلاح و بنا بر حکم صادره از سوی محاکم شرعی به کیفر زندان محکوم شده است و مدتی را که به اختلاف موارد، مختلف است باید در

زندان بگذارند تا پس از طی مدت محکومیت و اصلاح و تربیت به آغوش جامعه باز گردد(مهري، ۱۳۹۶: ۱۱).

زندانی پیش از آن که یک مجرم خطاکار باشد یک عضو از جامعه انسانی بوده که چه بسا مسئولیت تأمین معاش فرد یا افراد تحت تکفل خود را هم بر عهده داشته است. حال که در اثر خطا و اشتباه، عمداً یا سهواً مرتکب جرم شده و محکوم است (آیین نامه سازمان زندانها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب ۲۰/۹/۱۳۸۴) آیا باید نیروی کار آن به هدر رود؟ آیا نباید در بازگشت به جامعه به عنوان یک عضو مفید به عضویت جامعه انسانی درآید نه به عنوان یک لکه انگ که وجودش برای سایر افراد جامعه مضر و خطرناک است؟ کسانی که از تخصص معینی برخوردار نیستند وظیفه ی اداره ی زندان در قبال این محکومان آن است که ترتیتی اتخاذ نمایند که محکومان ضمن سپری کردن مدت محکومیت در قسمت های فنی و حرفه ای تخصص خاصی که برای جامعه ارزشمند و مفید باشد فراگرفته و از به هدر رفتن نیروی کار آنان جلوگیری به عمل آید. زیرا بیکاری یک نوع بیماری روحی و فساد به بار می آورد و بالعکس. اشتغال به کار یک نوع بهداشت روانی است که افراد را از بیکاری و تنبلی باز میراند و روحیه ی نشاط و شادابی به آنان می دهد .

شهید ثانی در توضیح سخن شهید اول در لحه می فرماید : کسی که به خاطر دزدی برای سومین بار به زندان ابد محکوم شده است، اگر کسی پیدا نشود که مخارج او را تبرعاً بپردازد و یا حاکم از بیت المال تأمین نکند باید خودش عهده دار مخارجش شود. این عبارت صراحت دارد که باید جهت اشتغال آنان کاری کرد؟ اصولاً بیکاری فسادآور است(مهري، ۱۳۹۶: ۱۲). در اینجا اشتغال زندانی دو مرحله را در بر می گیرد :

۱) کسانی که بیش از محکومیت و خارج زندان دارای تخصص معینی بوده و با کار و کاسبی خود زندگانی خویش و خانواده ی خود را می گذرانده اند. از جهت اشتغال به کار در مورد این زندانیان، باید حکومت از تخصص آنان استفاده کند. در این صورت باید در زندان یا در مؤسسات وابسته به آن کارگاه هایی باشد، که روزانه زندانیان متخصص با طی مدت محکومیت مشغول کار باشند و درآمد حاصله بنا بر نظر محاکم شرع به شخص زندانی یا خانواده اش و اگر محکوم به کار اجباری هم شده، به اداره ی زندان تعلق گیرد. هدف اسلام از مجازات انتقام گیری از افراد نیست، آن چه پیش از هر چیز برای اسلام مطرح است، تربیت و اصلاح افراد است. آن گونه که اگر زندانی برای تأمین مخارج خود مالی نداشته باشد ولی قدرت کار داشته باشد مشغول کار گردد(وائلی، ۱۳۷۸: ۲۵۴-۲۲۵).

۲) منظور زمانی است که محکوم، دوران محکومیت خویش را به نحوی سپری کرده یا مورد عفو و بخشودگی قرار گرفته و از زندان آزاد شده است. در این دوره است که زندانی به جای اینکه در جامعه پذیرش داشته باشد، همگان به او به عنوان یک مجرم محکوم که مدتی را در زندان گذرانده است نگاه می کنند. طبیعتاً اگر جامعه ای از فرهنگ درست برخوردار نباشد برای پذیرفتن این افراد به

عنوان یک عضو فعال و نرمال دچار مشکل می شود. متخصصان علم زندان ها معتقدند که زندانی پس از محکومیت به کیفر سالب آزادی غالباً شغل و موفقیت اجتماعی خود را از دست می دهد و پس از آزادی از زندان به علت بدبینی و عدم اعتمادی که افراد عادی نسبت به زندانیان دارند به آسانی آنان را در محیط خود نپذیرفته و حاضر به ارجاع کار به آنان نمی باشند. داشتن سوءپیشینه و عدم امکان معرفی ضامن معتبر نیز یکی از موانع مهم اشتغال به کار زندانیان آزاد شده است. هرگاه قبل از آزادی زندانیان از زندان، برای اشتغال به کار آنان اقدام نشود، زندانی به تنهایی قدرت رفع و حل مشکلات را نخواهد داشت و برای تامین معاش و انتقام جویی از اجتماعی که او را طرد نموده، به اجبار مرتکب جرم خواهد شد. (دانش، ۱۳۶۸: ۲۸۶-۲۸۵).

۱-۲. مخارج و مسکن زندانی:

منظور از مخارج زندان، هزینه هایی است که برای ساختمان، پرسنل اداری و انتظامی و سایر تشکیلات وابسته به مصرف می رسد. مخارج زندانی، مخارجی است که صرف خوراک و پوشاک شخص زندانی می گردد. در اینکه مخارج زندان باید توسط حکومت و از بیت المال هزینه شود، اختلافی به نظر نمی رسد زیرا همان گونه که در مشروعیت زندان از دیدگاه عقل بیان شد، حفظ مصالح و امنیت نظام ایجاب می کند که مرکزی برای تنبیه و تادیب مجرمان زندان جز از بیت المال تامین شده باشد. در زمان امام علی(ع) بود که مکان مخصوص برای زندان اختصاص یافت. آن حضرت در مرکز خلافت خود شهر کوفه، دو زندان از نی و بوری با نام های نافع و مخیس ساخت که از استحکام چندانی هم برخوردار نبود، لذا زندانیان دیوارش را شکافتند و از آن فرار کردند. در تأسیس زندان های مدرن و طرز ساختمان آنها باید آداب و رسوم محلی، مقتضیات زمان و مکان، وضع زندگی خانوادگی و محیط اجتماعی زندانی مورد توجه دقیق قرار گیرد (دانش، ۱۳۶۸: ۲۸۶-۲۸۵).

۱-۳. ارتباط زندانی با خارج از زندان

مسئله مورد بحث، در اینجا این است که آیا در مدتی که زندانی محکومیت خویش را سپری می کند و در زندان است، می تواند با خارج از زندان از طریق نامه، ملاقات و مرخصی ارتباط داشته باشد؟ و اصولاً خارج از زندان، در طول مدت محکومیت چه حکمی دارد؟ مراجعه به روایات دینی و فتوای فقهای اسلامی موضوع را روشن می سازد. نه تنها از خروج زندانی از زندان مانع ایجاد نکرده اند بلکه در بعضی از موارد گفته اند که باید امام، زندانیان را برای انجام بعضی از عبادات از جمله نماز عید فطر و قربان بیرون برد. در روایات آمده است که بر امام است که زندانیان را برای حضور در نماز عید بیرون برد و پس از ادای نماز آنها را به زندان باز گرداند. یکی از این روایات می گویند: امام صادق (ع) فرمود: بر امام است که زندانیان در روز جمعه برای نماز جمعه و در روز عید برای نماز بیرون برد و هنگامی که نماز را خواندند به زندان باز گردند (مغربی، ۱۳۸۳: ۵۳۳-۵۳۲). از این روایت هم می

توان جواز ارتباط با بیرون از زندان را استفاده کرد. البته با توجه به اهداف تربیتی اسلام، در صورتی که بیرون رفتن و ارتباط با خارج از زندان به حال محکوم در جهت بهبودی مفید باشد، احتمال تاکید آن می رود. بر این اساس و بر پایه یک قاعده کلی، که به حفظ امنیت و مصالح نظام اسلامی مربوط است می توان گفت در صورتی که حاکم اسلامی تشخیص دهد برقراری ارتباط زندانی با بیرون برخلاف مصالح نظام اسلامی و بر علیه امنیت جامعه است می تواند از برقراری چنین ارتباطی ممانعت کند.

۱-۴. کفالت خانواده ی زندانی:

خانواده ی متشکل از پدر، مادر و فرزندان، کوچک ترین واحد جامعه انسانی و رکن اصلی و اساسی جامعه در تربیت اخلاقی و ساختار شخصیتی افراد، قابل انکار نیست. ارکان اصلی همین واحد کوچک را پدر و مادر تشکیل می دهند که فقیران هرکدام از آن دو به منزله ی نقص نیمی از بدنه و پیکر خانواده است.

توصیه های کارشناسان خانواده در جهت استحکام و پایداری آن و هشدارهای آنان از پیامدهای ناگوار و تلخ ناشی از متلاشی شدن خانواده، گواه صدق این ادعاست. درنظام اسلامی اگر چه هریک از زوجین استقلال اقتصادی داشته باشند اما ریاست و مدیریت خانواده و تامین معاش و زندگانی افراد و اعضای خانواده بر عهده پدر است. نفقه همسر و فرزندان بر عهده شوهر است. بحث ما این است هرگاه پدر خانواده مرتکب جرمی شد که بنا به رأی محاکم شرعی محکوم به زندان شده تکلیف خانواده بی سرپرست اوچه می شود؟ شاید در پاسخ گفته شود زن که خود استقلال اقتصادی دارد و به اصطلاح حداقل، خودکفاست می تواند امورات خویش را بگذراند. فرزندان هم تکلیفشان روشن است؛ زیرا براساس فقه اسلامی، حق سرپرستی کودکان به این ترتیب با پدر، جدپدری، قیم که پدر یا جد پدری معین می کند، است؛ در غیر این صورت مادر و جد مادری و دیگر نزدیکان حق سرپرستی فرزندان را ندارند. اما این راه حل به قیمت از هم پاشیدن کانون خانواده تمام می شود. همان چیزی که از وقوع آن همگان بیم دارند. آنچه مهم است اینکه در غیاب سرپرست خانواده، خانواده حفظ شود و آنچه برای حمایت و صیانت خانواده زندانیان باید صورت گیرد این است که مرجع صلاحیت دار مشخص، به طور رسمی متکفل این خانواده های بی سرپرست و در معرض متلاشی می گردد و اقداماتی را در جهت تامین این اهداف معمول دارد. از جمله اقداماتی که این مؤسسه می تواند انجام دهد: اشتغال و کاریابی برای خانواده زندانیان در جهت خود کفائی اقتصادی آنان، آموزش و پرورش و نظارت بر حسن اجرای آن برای فرزندان زندانیان، ترتیب دادن مسافرت های سیاحتی-زیارتی و عملی برای فرزندان و خانواده ی زندانیان، ترتیب دادن مرخصی های کوتاه مدت برای زندانیان جهت سرکشی از خانواده خود و البته برای حفظ هرکدام از این موارد باید ضوابط و

قوانین خاصی تدوین و در محدوده ی مصالح و امنیت نظام و با تأیید مراجع و مقامات مسئول صورت گیرد (مهری، ۱۳۹۶: ۱۳).

۲. تعامل با زندانیان

مسئله مهم دیگری که پس از بحث رفاه در خور اهمیت است و عدم توجه بدان می تواند لطمه های جبران ناپذیری را بر پیکره ی جامعه وارد سازد بحث چگونگی تعامل با زندانیان می باشد. اینکه آیا ما مجاز به شکنجه و آزار و اذیت زندانیان می باشیم یا نه؟ آیا زندانیان می توانند در طول دوره ی زندان خود با نشان دادن حسن نیت و دگرگونی خود، سبب آزادی خویش را زودتر از موعد فراهم آورند یا نه؟ در مطالب این مبحث به صورت کوتاه و گذرا به بررسی این مطالب خواهیم پرداخت.

۲-۱. ممنوعیت شکنجه در زندان

حساب حد و کیفر و مجازات شرعی از حساب شکنجه و تعذیب عذاب های روحی و روانی که به ناحق، افراد متهم، متحمل آن می شوند جداست. حد بر اساس ضوابط و معیارها و موازین فقهی و شرعی است که تا در محکمه شرعی اثبات نرسد، مجازات قابل اجرا نیست و چون ثابت شد تعطیل آن روا نمی باشد. بالعکس، شکنجه هیچ گونه ضابطه و معیار معینی ندارد. در حالی که حدود و کیفر عملی است معقول و براساس فلسفه اسلامی و تربیتی شکنجه عملی است وحشیانه و خلاف انسانی. از سوی دیگر مجازات هایی است که در بعضی از موارد همراه با کیفر حبس است و محکومان باید بدان نیز مجازات شوند، به مواردی از آن اشاره می کنم:

تأدیّب و تعزیر: در قتل عمد که اولیای مقتول عفو کنند، حاکم، قاتل را زندانی و تأدیّب هم می کند. دیگر از موارد آن قاتلی است که فرار کند. در این صورت دیه مقتول از مال قاتل پرداخته می شود. اگر پس از آن دستگیر شد، زندانی و تأدیّب می شود (حرعاملی، ۱۴۱۴: ۳۰۳).

تازیانه: در روایات و فتوای فقها از آن به ضرب یاد شده « در مواردی تجویز گردیده از جمله: عامل خائن، کسی که موی زنی را بکند کسی که دیواری را سوراخ، قفل خانه ای را بشکند و یا بدون مجوز وارد خانه ای گردد اما هنوز مالی نبرده باشد. (نوری، ۱۴۰۸: ۱۳۵).

جریمه نقدی: کسی که غلامش را با عذاب و شکنجه بکشد، کسی که موی زن را بکند (کلینی، ۱۳۶۹: ۲۶۱).

تشهیر: که در دو مورد عامل خائن و شاهد دروغگو آمده است.

۲-۲. عفو و بخشودگی

آیا زندانی قابل عفو و بخشودگی است؟ چه مرجعی نسبت به عفو زندانیان می تواند اقدام کند؟ اصولاً عفو و گذشت از خطای خطاکار اندر شریعت اسلامی یک ارزش است. همان اندازه که انتقام یک ضد ارزش و یک پدیده مذموم است، عفو و گذشت قابل ستایش است. در قرآن کریم و روایات پیشوایان دینی تأکید فراوانی بر عفو و گذشت شده است. زندانی می تواند حد باشد و یا تعزیر. آن قسمت از

موارد زندان که حد است، اگر از راه اقرار ثابت شده و حق الله باشد امام می تواند با معیارهایی که دارد، زندانی را عفو کند اما اگر در آن حق الناس غلبه دارد باید صاحب حق مجرم را عفو کند. آن قسمت از موارد زندان که تعزیراتی است نیز دو جنبه دارد: قسمتی حق الناس است که در صورت رضایت صاحب حق قابل عفو و گذشت است و قسمتی هم که حق الله است به دست حاکم اسلامی است. در صورتی که علایم اصلاح و تربیت و مصالح جامعه و امنیت نظام را در آن تشخیص دهد، زندانی را مورد عفو و بخشودگی قرار دهد (مهری، ۱۳۹۶: ۱۴).

۳. وظایف اجرای احکام حقوق زندانیان

در هر زندان یا اردوگاه واحدی به نام پذیرش و تشخیص وجود دارد این واحد محلی است که برای پذیرش شفافیت شخصیت متهمان و محکومان که زیر نظر مسئول مربوط انجام وظیفه می نماید. (ماده ۴۷، آئین نامه سازمان زندانها) طبقه بندی زندانیان و امور مربوط به تشخیص طبقه بندی در حد تقسیم زندانیان، توسط شورای طبقه بندی در بدو ورود به خوابگاه مربوط انجام می گیرد. پس از اطمینان از این که زندانی معرفی شده از حیث سن و جنسیت و غیره همان مشخصات مندرج در معرفی نامه مربوط به زندان باشد پذیرش صورت می پذیرد. پذیرش از هنگامی آغاز می گردد که متهم یا محکوم به موجب برگ رسمی به مهر و امضاء مقام صادرکننده قرار یا حکم متهمین مشخصات کامل متهم یا محکوم و نام، نام خانوادگی، شهرت، نام پدر، سن، شماره شناسنامه، شماره ملی، شغل، نوع جرم و اتهام یا محکومیت، نوع و میزان مجازات، شماره قرار یا حکم، تاریخ شروع بازداشت به وسیله مأمور شناخته شده ی قبلی که باید کارت شناسایی رسمی ملصق به عکس خود ارائه دهند به مراکز اشتغال و حرفه آموزی، بازداشتگاه زندان و مراکز وابسته تحویل می گردد. (ماده ۴۸، آئین نامه سازمان زندانها).

ابتدا متهم یا محکوم به دقت بازرسی و باز بینی بدنی می گردد و از صحت و سلامتی ظاهری وی اطمینان حاصل می گردد. زیرا متهمان یا محکومان معرفی شده گاه ممکن است قبل از دستگیری یا در زمان دستگیری مقاومت نشان دهند که باعث آسیب دیدگی جزئی و یا کلی آن ها در مراجع دستگیر کننده می گردد در این میان زمینه واحد پذیرش باید به دو شکل اقدام نماید:

الف) در صورتی که زندانی در زمان معرفی به ظاهر سالم و فاقد هرگونه آثار ضرب و جرح باشد در رسید زندانی وضع جسمانی سالم قید می گردد یا بهتر است قید (به ظاهر سالم) درج شود.

ب) در صورتی که زندانی در زمان معرفی دارای آثار ضرب و جرح و آسیب دیدگی باشد در رسید زندانی وضع جسمانی معرفی شده «ناسالم و نوع مجروحیت یا مصدومیت وی قید می گردد» و افزون بر آن صورت جلسه که در آن شرح کاملی از نوع مجروحیت جسمانی و اظهارات معرفی شده مجروح یا مصدوم اخذ شده و به امضاء افسر نگهبان وقت، مسئول پذیرش، مأمور بدرقه کننده و خود متهم یا محکوم مصدوم تنظیم می گردد.

ج) در صورت وجود مصدومیت و غیر سالم بودن معرفی شده از تنظیم صورتجلسه و درج سابقه مراتب بایستی در اولین فرمان به مرجع قضایی معرفی کننده با ارسال نسخه ای از صورت جلسه و خواست و صدور مجوز پیگیری های قانونی و در صورت نیاز مجوز اعزام به بیمارستان خارج از زندان گردد. (شمس، ۱۳۸۴).

۳-۱. وظایف اجرای احکام در روش نگهداری زندانیان دو جنسیتی:

افراد دو جنسی کسانی هستند که به لحاظ ژنتیکی به یک جنس تعلق دارند و تمایل روانی یا نسبت شدید برای تعلق جنس دیگر از خود نشان می دهد. این افراد با احساس ناراضی نسبت به جنسیت کالبد شناختی خود و رفتارهای مصرانه که به طور عمومی مربوط به جنس مخالف است شناخته می شود. روش معمول در زندان های پیشرفته پیرامون چنین افرادی این است که پس از ارزیابی روان شناسی، روان پزشکی جسمانی و اجتماعی باید از رهگذر یک برنامه ی ویژه اقداماتی بدین شرح انجام گیرد:

۱- ارزیابی روان شناسی و روان پزشکی به منظور تعیین میزان دو جنسیتی بودن فرد.

۲- تعیین نحوه ی زندگی شخص به عنوان یکی از اعضای جنس مخالف (فرهنگ نوع پوشش)

۳- آغاز یک برنامه هورمون درمانی

۴- جراحی اندام های جنسی (نظیر برداشتن رحم یا بیضه)

۵- جراحی ترمیمی اندام های جنسی (نظیر ایجاد آلت تناسلی)

۶- اعلام به مرجع قضایی و بخش آمار وزارت بهداشت در زمینه تغییر رسمی جنسیت مندرج در گواهی ولادت فرد (مهری، ۱۳۹۶: ۱۴).

ولی در رویه ایران به محض اطمینان موضوع توسط پزشک متعهد و پزشک قانونی، زندانی الزاماً باید در محیطی جداگانه نگه داری شود و در زندان انفرادی نگه داری می شود چون بودن در زندان عمومی اثرات سوئی به دنبال دارد (مواد ۲۱۳ تا ۲۲۹، آئین نامه سازمان زندانها، ۱۳۸۴).

۳-۲. وظایف اجرای احکام پیرامون مرخصی زندانیان:

در این زمینه استفاده از اقسام مرخصی ها به شرایط تحقق مجاز شمرده است. بنابراین در این زمینه رویه ی عملی جاری در زندان ها مورد قرار می گیرد. در رعایت مفاد آئین نامه برای تمامی زندان ها و واحدهای اجرای احکام الزامی است (مهری، ۱۳۹۶: ۱۵).

مرخصی روزانه: در زمینه اعطای مرخصی روزانه پس از درخواست و تکمیل فرم مرخصی مراتب در شورای طبقه بندی مطرح و پس از کسب موافقت شورا نسبت به پیگیری سایر موارد از قبیل سپردن تأمین مناسب توسط زندانی اقدام می شود و برگه ی مرخصی روزانه پس از صدور با مبادی ذی ربط جهت اجرا ارسال می شود. هر زندانی موظف است پیش از خروج از زندان نسبت به دادن تعهد

بازگشت به زندان رأس روز و ساعت قید شده اقدام نماید پس از آن برگ خروج صادر خواهد شد (مهری، ۱۳۹۶: ۱۵).

مرخصی ساعتی: زندانی درخواست مرخصی ساعتی بودن حضور مأمور می نماید. مسئولیت اجرای احکام زندان پس از بررسی پرونده و در صورت عدم وجود منع قانونی و تخلف از سوی زندانی مراتب در شورای طبقه بندی مطرح و در صورت موافقت شورا نسبت به مبادی ذی ربط جهت اجرا ارسال می دارد. مرخصی ساعتی حداکثر به وقت اداری ۸ ساعت و در صورت ضرورت تا قبل از غروب آفتاب قابل تمدید است (مهری، ۱۳۹۶: ۱۵).

مرخصی تحت الحفظ: در بعضی از زندان ها زندانی به دلیل عدم داشتن تأمین مناسب تقاضای مرخصی تحت الحفظ می نماید مسئولین اجرای احکام پس از بررسی پرونده زندانی و در صورت عدم وجود منع قانونی و تخلف از سوی زندانی مراتب را در شورای طبقه بندی مطرح و در صورت موافقت شورا نسبت به پیگیری سایر موارد از جمله مشخص نمودن وضعیت زندانی و مطلع نمودن مأمورین مراتب مجوز خروج زندانی را صادر می نماید (مهری، ۱۳۹۶: ۱۵).

مرخصی تشویقی: (آیین نامه جدید سازمان زندان ها ۱۳۸۴) این نوع مرخصی به محکومان اعطا می شود که در مدت تحمل کیفر در زمینه حرفه آموزی و اشتغال، حفظ و درک مفاهیم قرآن کریم و نهج البلاغه و فراگیری سایر امور بازپرورانه نظیر فعالیت های آموزشی، فرهنگی، هنری و ورزشی توفیقاتی به دست آورند در چنین وضعیتی به تشخیص مسئول بازپروری یا مؤسسه یا زندان مراتب پس از سایر موارد از قبیل انجام مقررات اعطای مرخصی روزانه ساعتی تحت الحفظ همان گونه که قبلا توضیح داده شد اقدام خواهد شد.

مرخصی به مناسبت اعیاد مذهبی و ملی (ماده ی ۲۱۹، آیین نامه اجرایی سازمان زندانها): این نوع مرخصی همانند مرخصی تشویق اعطا خواهد شد. (شمس، ۱۳۸۴)

۳-۳. وظایف اجرای احکام پیرامون ملاقات زندانیان: اصولا تمامی محکومان و متهمان تحت نظارت کامل مقررات مجاز به داشتن ارتباط با بستگان و آشنایان خود می باشند و این ارتباط از طریق ملاقات و مکاتبه صورت می پذیرد. در آغاز محاکمه وکیل مدافع شخص بازداشت شده حق خواهد داشت با او ملاقات کند و هیچ یک از مأمورین انتظامی یا اداری و قضایی نمی توانند به هیچ وجه از ملاقات جلوگیری نمایند. (مهری، ۱۳۹۶: ۱۵) اقسام ملاقات هارا می توان در این شرح برشمرد:

ملاقات تلفنی: هر زندانی می تواند هفته ای یک بار با حضور خانواده و بستگان درجه یک در سالن ملاقات تلفنی با خویشاوندان خود ملاقات نماید. اولین ملاقات عموما با مراجعه خانواده و بستگان زندانی به زندان شروع می شود و پس از درخواست خانواده، مراتب از سوی رئیس زندان و یا جانشین وی به اجرای احکام زندان جهت بررسی درخواست ارسال می گردد. اجرای احکام با بررسی پرونده

زندانی و اطمینان از عدم منع قانونی ملاقات و ممنوع الملاقات بودن، مراتب را به واحد ملاقات زندان جهت اجرا برابر مقررات مربوط ارسال می دارد (مهری، ۱۳۹۶: ۱۵).

ملاقات حضوری: هر زندانی متاهل در صورت درخواست کتبی خود و یا همسرش به رئیس زندان مراتب ازسوی رئیس به اجرای احکام ارجاع و پس از بررسی پرونده ی زندانی در صورت نداشتن منع قانونی و ممنوع الملاقات بودن مذکور با رعایت کلیه جوانب شرعی و قانونی به واحد ملاقات ابلاغ و پس از آن زندانی می تواند با همسر خود به مدت تعیین شده ملاقات خصوصی ویژه داشته باشد. روش های اعطای ملاقات نیز با رعایت شرایط مقرر در آئین نامه ی زندان ها اجرایی و سایر شرایط موجود در زندان بستگی دارد. در هر صورت رعایت مفاد و آئین نامه در تمامی موارد ضروری می باشد و مسؤولیت حسن اجرای قوانین و مقررات مربوط دراعطای مرخصی های مذکور برعهده ی مسؤولان و کارشناسان اجرای احکام زندانهاست (مهری، ۱۳۹۶: ۱۶).

۳-۴ اجرای احکام در خصوص ازدواج زندانیان

چنانچه زن و مرد زندانی خواستار ازدواج باشند مراتب به اجرای احکام زندان ارسال می شود تا در صورت نداشتن منع قانونی و پس از مکاتبات لازم با قضات پرونده ی ایشان و کسب مجوز و نیز پیگیری برای حضور در دفتر واحد احکام و یا مددکاری، اقدامات لازم انجام خواهد گرفت و کلیه اقدامات افزون بر درج سوابق در پرونده ی زندانی به مراجع قضایی مربوطه نیز اعلام خواهد شد و ازدواج در زندان ممکن است بین زن و مرد که هر دو در زندان تحمل کیفر می کنند باشد که به ندرت چنین موردی پیش می آید و نیز ممکن است همانند اکثر موارد ازدواج توسط زندانی زن و مرد یا مردی آزاد و غیر زندانی صورت گیرد (مهری، ۱۳۹۶: ۱۶).

نتیجه گیری

هدف از زندان و مجازات تنها محروم کردن شخص از رابطه و تعامل با محیط اطراف خودش نمی باشد بلکه هدفی والاتر از این، یعنی اصلاح و تربیت فرد دنبال می شود. بنابراین اقداماتی که در این زمینه صورت می گیرد باید متناسب با این هدف باشد و اگر با آن هیچ سنخیتی نداشته باشد باید حذف و یا پیدا شود. پس مسائلی که در رابطه با زندان یا زندانی نقش ایفا می کنند دارای اهمیت بوده و باید بررسی شود. باید با مطالعه و اقدامات سنجیده، شرایط را به گونه ای فراهم کنیم که شرایط اصلاح برای فرد زندانی فراهم آمده و خانواده ی وی نیز حفظ شده و فرد پس از گذراندن دوران محکومیت بتواند وارد جامعه شده و توسط جامعه پذیرش شود، نه اینکه طرد شده و به عنوان عضو فاسدی برای همیشه معرفی گردد. بر این اساس لازم است که در نظام قضایی اسلامی که بر پایه اندیشه علوی و فقهت جعفری شکل می گیرد، ضمن نظارت بر حسن اجرای قوانین موجود، و برطرف نمودن خلأهای قانونی، حقوق متهم مورد حمایت قرار گیرد (مهری، ۱۳۹۶: ۱۷).

منابع:

- احمدوند، محمدعلی، (۱۳۸۳)، اعتیاد(سبب شناسی و درمان آن)، تهران، انتشارات دانشگاه پیام نور.
- انوشه، حسن، خدا بنده لو، غلامرضا، (۱۳۹۱)، فارسی ناشنیده (فرهنگ واژه ها و اصطلاحات فارسی و فارسی شده کاربردی در افغانستان)، تهران، قطره.
- آخوندی، محمود، (۱۳۹۰)، آئین دادرسی کیفری، تهران، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ ارشاد اسلامی.
- جوهری، اسماعیل بن حماد، (۱۴۰۴)، صحاح اللغه، بیروت-لبنان، دارالعلم للملایین.
- حر عاملی، محمد بن حسن، (۱۴۱۴)، وسائل الشیعه، بی جا، آل البيت.
- دانش، تاج زمان، (۱۳۶۸)، حقوق زندانیان و علم زندان ها، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- دهخدا، علی اکبر، معین، احمدی گیوی، حسن، شهیدی، سید جعفر، (۱۳۷۷)، لغت نامه دهخدا، ویراستار: حمید حسنی، موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران، روزه.
- زرگری، سیدمهدی، (۱۳۹۴)، قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، بی جا، گلبن.
- شریفی، محسن، (۱۳۸۰)، ژرف نگری پیرامون مکانیسم تضمین کننده حقوق و آزادی های متهم، تهران، مجله حقوقی و قضایی دادگستری.
- شمس، علی، (۱۳۸۴)، پژوهشی درباره ی زندانیان اسلامی، تهران، انتشارات راه تربیت.
- ، (۱۳۸۴)، کلیات زندانبانی، تهران، انتشارات راه تربیت.
- ، (۱۳۸۴)، مقدمه ای بر جامعه شناسی تحقیقاتی، تهران، سازمان زندان ها و اقدامات امنیتی و تربیتی کشور، مرکز آموزشی و پژوهشی.
- عبدی، عباس، (۱۳۷۱)، آسیب شناسی اجتماعی تأثیر زندان بر زندانی، تهران، مؤسسه تحقیقاتی و انتشارات نور.
- عمید، حسن، (۱۳۹۰)، فرهنگ فارسی عمید، تهران، امیرکبیر.
- کلینی، محمدبن یعقوب، (۱۳۹۰)، کافی، ترجمه حسین استادولی، تهران، انتشارات دارالثقلین.
- کمالان، سیدمهدی، (۱۳۹۷)، آیین نامه دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، بی جا، برازش.
- گروه علمی موسسه آموزش عالی آزاد چتر دانش، (۱۳۹۳)، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۸. اصلاحات ۱۳۶۸، بی جا، چتر دانش.
- فیروز آبادی، محمد بن یعقوب، (۱۴۱۵)، قاموس المحيط، بیروت-لبنان، دارالکتب العلمیه.
- مارتینز، مرنه، (۱۳۸۲)، تاریخ کیفری در اروپا، ترجمه محمدرضا گودرزی، تهران، مجد.
- مغربی، نعمان، (۱۳۸۳)، دعائم الاسلام، قاهره، دائرالمعارف.

منتظری، حسینعلی، (۱۳۸۷)، مبانی فقهی حکومت اسلامی، ترجمه محمود صلواتی، بی جا، سرایی.

مؤذن زادگان، حسنعلی، (۱۳۷۷)، حقوق دادخواهی دفاع در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، تهران، فصلنامه دیدگاه های حقوقی.

مهری، حمید، (۱۳۹۶)، زندان و تاثیرات آن بر زندانی و مجرمان، کنفرانس سالانه پژوهش های حقوقی قضایی، ص ۱۷، ۱۶، ۱۵، ۱۴، ۱۳، ۱۲، ۱۱، ۱۰.

ناصرزاده، هوشنگ، (۱۳۲۱)، آئین دادرسی کیفری (سلب آزادی تن)، تهران، نشر دیدار.

ناصرزاده، هوشنگ، (۱۳۷۲)، جبران خسارت ناشی از بازداشت متهم بی گناه، تهران، مجله حقوقی و قضایی دادگستری.

نوری، میرزا حسین، (۱۴۰۸)، مستدرک الوسائل، بیروت-لبنان، مؤسسه آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث.

وائلی، احمد، (۱۳۷۸)، احکام زندان در اسلام، ترجمه محمد حسن بکائی، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی.

هاشمی، سیدمحمد، (۱۳۸۳)، "حقوق بشر و مفاهیم مساوات" انصاف و عدالت، تهران، انتشارات دانشکده حقوق و علوم سیاسی.

هومن، احمد، (۱۳۳۹)، زندان و زندانیان یارژیم پتی تانسیر، تهران، بی نا.